

neenon et religiosiores servare gloriantur regiones, et imprimis sancta illa romana Ecclesia, quæ utpote unitatis centrum, et totius orbis mater, quidquid bonum est, quidquid salutare, quidquid venerandum, non retinet modo, sed et ardentius fovet ac longius propagare nititur. Hic adhuc Carmeli decus; hic divitem in sua paupertate Francisci progeniem; hic doctos Dominici alumnos; hic potentem scientia et virtute Ignatii familiam; hic tam celebrem in litterarum annalibus simplicis illius Benedicti prosapiam videre datur et admirari; hic adhuc claustris silentium non orationi solum et pœnitentiæ, sed et labori et doctrinæ favens; hic impensæ multo melius studio et lectioni longæ illæ horæ, quæ mundani sapientes sæpius in otio, et forte in cupiditatum insaniam inaniter et non sine crimine consumunt.

II. Hæc cogitantibus nobis gratissimum ad aures insonuit nuntium, et illud quidem ab ore illustrissimo emissum, plures Italiæ bibliothecas ne a Benedictinis quidem Maurinis interrogatas fuisse, cum illas tam commendandas aliunde editiones emitterent, ita ut multi, nec indigni, hinc et inde intacti remanerent thesauri, in lucem non sine magna Ecclesiæ utilitate iterum proferendi. Quæ fuerit talis in tot tantisque viris negligentia aut potius prætermissionis causa, non satis constare videtur, sive, ut nonnulli volunt, illi exhaustis majoribus bibliothecis, nihil in minoribus delitescere crediderint, sive, ut ab aliis probabilius traditur, nonnullæ belli aliorumve casuum difficultates, quæ talem impedirent laborem, intercesserint; quidquid sit, nihilominus certum evadit, in plurimis Italiæ bibliothecis antiquos reperiri pretiososque codices, ex quibus, quasi ex ditioribus metallis spirituale ad ornamentum Ecclesiæ, argentum et aurum potest erui.

III. Prima inter illas et codicum numero, et mo-

numentorum vetustate eminent bibliotheca illa Montis-Cassini, quæ post Vaticanam non infimum locum tenere haud immerito dixerim. Quis est inter pios, qui non audierit hujus venerandi Montis sanctitatem, ubi Benedictus post scriptam in Subiaco regulam, novum gratiæ et virtutis fontem reserare dignatus est; ubi ex illa turre, qua adhuc superstitè beata terra gloriatur, et S. Scholasticæ sororis, et S. Germani episcopi animas ad cœlos evolare conspexit; ubi tanti magistri, jam a quindecim sæculis defuncti, vivit adhuc in discipulis indeficiens inexhaustusque spiritus? Quis agrorum ubertatis ac proinde populorum abundantia cupidus, aridos montes in virides campos hortosque fertiles conversos, asperas rigidasque sylvas amœnis fœcundisque pratis locum cedentes, valles incultas et paludosas ditissimis, felici mutatione, luxuriantes messibus, et tuguriis, et villas et civitates oculis, quos primum horrida terrebat solitudo, lætum jucundumque offerentes aspectum, quis hæc omnia, indefessis monachorum laboribus ad effectum perducta, contemplando non exultet? Quis inter artium liberalium amatores non miretur illam ingentis monasterii molem, triplicia claustra, columnas columnis superpositas, marmora sculpturæ artificio illustrissimorum principum vultus spirantia, et imprimis templum illud in quo tanti lapides pretiosi admirationem rapiunt, ut solum supersit pro laude silentium; tantæ primorum artistarum tabellæ attonitis occurrunt oculis, ut defixi in obtutu indesinenter hæreant; tantæ divitiæ in ipso seminantur pavimento, ut vix pedes movere quisque stupefactus audeat? Quis denique in litteratura sive ecclesiastica, sive profana vel paululum exercitatus magna cum aviditate non amplectatur veteres illos pretiososque codices, in quibus hinc Ciceronis, Virgilio, Plinii, Senecæ, aliorumque illustrissimorum oratorum, aut poëtarum, aut philosopho-

rum, non forte adhuc correctæ satis¹ opera, illinc sanctiones Chrysostomi, Origenis, Augustini, Leonis, Gregorii, cæterorumque primi nominis christianorum doctorum lucubrationes, manu plus minusve fideli, sed antiqua ubique et ubique venerabili scriptæ et delineatæ continentur? Quis igitur justo sanoque judicio præditus venerandum illum monasticum ordinem, et cum eo alia pleraque religionis instituta de humano genere, licet ingrato, ita bene merita non suspiciat, quæ tot et tanta populis virtutum pietatisque exempla, tot tantasque agriculturæ regiones, tot et tantas gratissimis sculpturæ et picturæ artibus materias, tot demum et tantas ecclesiasticis profanisque literis memorias suppeditare potuerunt?

IV. Huc non propria voluntate, sed divina certe, dum exules voluntarii ab exagitata nimis patria, longioris absentia moras studio fallere proponeremus, Providentia adducti, apud sanctum monasterium (et illud non encomii, sed veritatis et gratitudinis causa profiteor), non abjectas illas invidiosæ scientiæ, quæ absconditos thesauros in lucem emittere detrimentum reputat, suspiciones invenimus, sed nobilem illam generosamque veræ doctrinæ liberalitatem quæ repertas hinc et inde gemmas possidere non

¹ In archivio Montis-Cassini reperitur unus Virgilii codex, in quo quidam celebris illius poetæ versus, alias incompleti, integri leguntur; sic *Aneid.* lib. II, v. 65;

Et crimine ab uno
Disce omnes, quam sint animis verisque dolosi.

et lib. II, v. 615;

Ferro acciociæ vocat, serasque accendit ad iras.

et lib. II, v. 767;

Stant circum, et tacitis implent mugitibus aras.

Idem ille versus pariter legitur in codice antiquiori caract. Longob., cui titulus: *Miscellanea*, tom. XXXI, sæcul. X.

Et lib. II, v. 640;

Vos agitate fugam, et rebus servate secundis.

Hæc et forte alia possint doctis non negligenda videri

curat, nisi ad publicam utilitatem illas omnium oculis valeat ostentare. Hic nobis conversari datum cum docto illo Montis-Cassini archivista, ecclesiasticam doctrinam quærentibus non parum commendabili, cum Patre illo Frangipane, decem S. Augustini usque adhuc ignotorum sermonum editore¹, qui a quadraginta et amplius annis lectioni et meditationi vetustissimorum codicum addictus, quidquid a majoribus acceptum, quidquid a semetipso studio habuit comparatum, nobiscum communicare, excellentissimus magister, non dubitavit. Inde si quid bonum, si quid sapiens, si quid doctum, in hac nostra collectione, reperiatur totum illud non labori nostro, sed ejus consiliis potius referendum libenter declaramus.

V. Post celebre illud Montis-Cassini archivium, celebrem pariter pariterque divitem Laurentianam-Mediceam Florentiæ bibliothecam, annuente supremo civitatis et regni Duce, favente autem illustrissimo ejusdem bibliothecæ rectore DD. Delfuria, invisere et explorare nobis concessum est; cujus quidem laboris, jam ab annis quatuor incepti, nondum penitus consummati, sed consummandi celeriter, quasi prælibamentum hodie proferimus.

VI. Non prætermittenda insuper Excellentissimi Principis Ghigi Romæ bibliotheca, necnon et archivium sanctæ Crucis in Jerosolymis², unde plures eruimus beati

¹ Habendum est illud S. Augustini supplementum ad complendam ejus editionem. Stampatum est Romæ an. 1819, edente Octavio Fraja-Frangipane. Addenda etiam Dionysii editio viginti-quatuor ejusdem Doctoris sermonum Viennæ typis mandatorum anno 1792. Hos sermones huic nostræ editioni adjungere curabimus.

² Bibliotheca Sessoriana, sive *Sanctæ-Crucis* in Jerosolymis multa possidet adhuc inedita, quæ reverendus hujus monasterii archivista, DD. Leander de Corrieri in publicum emittere jamdiu sibi proponebat, quando morte præventus est. Stampis jam supposuerat tres sancti Ambrosii sermones. Cæterorum promulgationem non possunt non vehementer exoptare docti omnes Ecclesiæ alumni, et utinam illa nobis etiam rescribere liceret!

Petri Damiani sermones, quibuscum docti illius Cardinalis operum editio plenior et perfectior evadet.

VII. Hæc sunt autem opera sive fragmenta, quæ ex diversis illis doctrinæ fontibus hausta in publicum emittere statuimus. 1° Quidem multi sancti Augustini sermones huc usque inediti, quorum numerum asserere huc usque non possumus, cum copistarum labor non sit adhuc ad finem usque perductus. Sufficiat annotare jam in isto volumine sexaginta et amplius sermones beati Doctoris contineri, qui quidem omnes aut fere omnes ex bibliotheca Montis-Cassini prodeunt; quinquaginta alios, ex eadem bibliotheca depromptos et ad nos a Roma missos, nostri juris jam factos esse; pluresque a bibliotheca Florentina sperari, cum a tribus annis constanter rescribendo incumbant nonnulli amanuenses; 2° alii quidam sermones eidem S. Augustino non merito tributi, sed, utpote antiqui et inediti, non omnino rejiciendi; 3° nonnulli S. Chrysostomi sermones, quorum sola versio latina nobis occurrit; 4° S. Leonis Papæ sermones duo; 5° epistola, una et quidem pretiosissima, S. Bernardi; 6° fragmenta quædam B. Petri Damiani, quibus adjunguntur ejusdem preces, sermones et epistolæ, ab Eminentissimo Cardinali Zurlo, sanctæ romanæ Ecclesiæ olim Vicario, nobis communicatæ; 7° S. Hieronymi fragmenta; 8° S. Hilarii de Laudibus Pauli; 9° S. Maximi epistola; 10° Pauli diaconi fragmenta, et alia minoris momenti.

VIII. Primum quidem volebamus horum sermonum promulgationem differre, usquedum, completo penitus opere, omnes simul ad lucem dare in promptu emergeret. Sed nova recentius publico promissa S. Augustini editio nostram ejusdem Doctoris editionem anticipandi causam præbuit, imo et factis comprobandi, quanto pretiosior novis illis thesauris hæc nostra evaderet, unde in hoc volu-

men collegimus sexaginta et amplius sermones authenticos S. Augustini Hipponensis, necnon et plures sermones eidem falso tributos, quos in appendicem rejecimus, cæteris ejusdem Doctoris ineditis operibus ad aliud tempus, et quidem proximum, dilatis, servatisque aliorum Patrum sermonibus ad complendam uniuscujusque editionem, nisi prius brevem ineditorum illorum operum collectionem adunare jucundius arrideret.

IX. Notandum est interea, et illud ex prænotatis evidenter derivatur, omnia illa non parem inter se habere auctoritatem, ideoque necessarium fuisse severam hic criticæ manum, quanquam non severiorem, admovere¹. Hæc sunt autem regulæ, quas ad adjudicandam talem tantique momenti litem adhibere justum æquumque duximus. Tres scilicet conditiones ad demonstrandam licujus fragmenti vel sermonis authenticitatem requiri et sufficere nobis visæ sunt; nempe 1° ut veteres codices nomen sancti cujuslibet doctoris aut explicite aut implicite præferrent; 2° ut nihil quod aut ingenio aut stylo scriptoris repugnaret deprehenderetur; 3° tandem ut etiam plura occurrerent, quæ cum notis ejusdem cogitationibus, et communi dicendi genere concordare viderentur. Cujus quidem triplicis conditionis veritas vel paululum attendenti paucis elucidata patebit.

X. Primum quidem requiritur ut veteres codices aut explicite aut saltem implicite sancti doctoris nomen præferant. Nam etsi aliquando fieri possit, ut fragmentum

¹ Dico *severiorem*, quia (quod debita cum reverentia audacior forte profero) Maurini in quibusdam non ab omni suspitione alieni haberi possunt, utpote qui novis erroribus viciniore severiorem iis, quæ recentiori eorum cogitandi modo non plane favebant, manum adhibere videantur, quod quidem ex variis notis in hoc nostrum volumen, necnon et in præcedentia aut sequentia insertis, facillime patebit.

aliquod aut S. Augustino, aut alii cuilibet ex evidenti cogitationum et styli conformitate non sine probabilitate vindicetur, fatendum est tamen ex eo maxime crescere et firmari certitudinem, si veterum codicum testimonio genuinus talis talisve scriptoris partus asseratur. Illud autem testimonium dicitur explicitum, quando in principio sermonis aut fragmenti ipsissimis verbis legitur *Sermo S. Augustini episcopi*, aut *sermo S. Chrysostomi*, aut *sermo S. Leonis*, et sic de cæteris quibuscumque; implicitum vero nuncupatur, aut quando in titulo scriptum habetur: *Sermo unde supra*, et supra reperitur: *Sermo S. Augustini* vel aliorum; aut quando extrahitur sermo ex codice, qui nihil omnino aut pene nihil quod ad S. Doctorem non pertineat, complectitur. Ideo primæ huic regulæ insistentes nullum omnino sermonem variis scriptoribus tribuere præsumpsimus, qui firmo illo quasi sigillo impressus non fuerit et consecratus.

XI. Secundo, vult insuper certæ critices severitas, sermonem ipsum nihil continere quod aut tempori, aut ingenio, aut stylo scriptoris contrarium deprehendatur. Multos enim videre datur codices, qui ob temporum aut scriptorum ignorantiam uni tribuunt quod alteri fuisset ascribendum. Unde codicum auctoritas probabilitatem affert magnam, non absolutam certitudinem. Certior autem evadit sententiâ, si nihil repugnet ingenio scriptoris, si nihil illius doctrinæ contradicat, si nihil stylo ejusdem notissimo aut temporum circumstantiis adversetur. Hinc secundæ illius regulæ semper et ubique fideles, fragmenta varia, quæ S. Augustini nomine luxuriabantur, eidem nihilominus abjudicavimus, quia nonnulla hinc et inde scaturiebant, quæ a doctrina aut ingenio sancti Doctoris omnino aliena non immerito videbantur.

XII. Tertio, si non ita strictè exigendum, saltem anxie

desiderandum doctis mentibus apparebit tertia, quam statuimus, conditio, nempe ut etiam plura inveniantur, quæ cum uniuscujusque doctoris cogitationibus et communi dicendi genere concordent. Quamvis enim regula illa non sit in omnibus omnino severius adhibenda, præsertim cum agitur de scriptoribus, quibus, ut S. Augustino diversum in diversis temporibus variisque longioris vitæ gestis stylum adhibere contigit, utpote qui modo laici, modo sacerdotes, modo neophyti, modo pontifices, modo juniores, modo ætate proveci, modo humana adhuc doctrina imbuti, modo in divinis scientiis perfecti scripserint; veretamen est confitendum in omnibus istis varietatibus originale semper aliquid et quasi personale deprehendi, quod talis aut talis auctoris vel stylum odoretur, vel prodat ingenium. Quod ut nostræ collectioni favere evidentius pateret, diversis notis collegimus non omnes quidem, sed aliquas ex aliis sancti Doctoris operibus depromptas similitudines, ut cogitationum stylique conformitate melius appareret veritas tituli in codicibus reperti, cum non modo non in dubium adducta scribendi varietate, sed in certitudine confirmata dicendi paritate videretur.

XIII. His ergo regulis innixi, novam hanc Augustinianorum sermonum promulgationem fiducialiter in lucem edere non dubitamus, doctumque lectorem advertere precamur, triplicem hic sermonum speciem ejus oculis supponi; primam quidem, quæ sermones beati Doctoris penitus ineditos complectitur; secundam, quæ exhibet tractatus novis lectionibus correctos, aut novis ditatos fragmentis; tertiam, qua sermones non solum incorrectos, sed codicum defectu perperam in appendicem a Maurinis reiectos, nostrorum auctoritate codicum beato Doctori non immerito vindicantur. In uniuscujusque sermonum principio breves notas præfiximus, quibus indicantur, 1° co-

dices, unde sermo assumitur; 2° authenticitatis argumenta; 3° locus, quem tractatus tenere deberet in Maurinorum editione. Sequitur synopsis, qua, ad majus legentis commodum, prænuntiatur quidquid in variis capitulis sive numeris continetur. Ad calcem vero paginarum rejecimus variantes codicum lectiones, et sanctæ Scripturæ librorum et versuum indicationem.

XIV. Unum autem nunc superest, scilicet ut pauca de codicum vetustate, fide et correctione prænotemus. Vetustatem plerorumque ad undecimum sæculum referendam putamus, quanquam plurimi antiquiores possint judicari, ut videre est ex tabula codicum infra stampata.

XV. Fides autem, ex antiquitate jam iis asserta, major adhuc ex eorundem cum aliis multis variorum Europæ bibliothecarum conformitate evadit; sic pleraque sanctorum doctorum stampata huc usque opera, paucis, et sæpe non immerito, variantibus, in iis nostris occurrunt manuscriptis; sic in illis legitur, paucis mutatis, duodecim sermones, qui a Dyonisio ex Venetiana bibliotheca nuper edita fuerunt; sic plures in bibliotheca Laurentiana Florentiæ reperiuntur, et cum Montis-Cassini lectionibus lectiones Florentiæ non inutiliter aliquando contulimus.

XVI. Quoad vero eorundem correctionem, nullus est doctus, qui nesciat quantis sæpius mendis veteres scaturiant codices, ita ut amanuenses modo similitudine litterarum decepti verbum unum in alterius locum posuerint; modo autem involuntaria negligentia, aut præmeditato errore laborantes, puncta ex uno loco in alterum non sine sensus præjudicio transtulerint; modo mentis distractione præoccupati non verba solum, sed et lineas, et integra sententiarum membra transcenderint; unde codices nunc rescribenti cuilibet non parvum opus incumbit, veram seu variorum collatione codicum, seu profunda contextus

meditatione, in publicum emittere versionem. Quanta autem cura, quanta prudentia, quanta, ut ita dicam, religione, in tam sacro tamque difficili labore usi fuerimus ad lectorem judicium pertinebit; utque illam certius necnon et facilius ferre valeat sententiam, omnes omnino diversorum codicum lectiones, etiam ridiculas aliquando et absurdas, positas in paginarum fine notis, referre curavimus, ut quæ bene et certe correcta approbari, quæ dubie et probabiliter emendata ponderari, quæ vero male et audacius mutata, si quæ forte istius modi non ultro emissa nostram fidelitatem fefellerint, reprehendi possint et in melius restitui.

XVI. Habes igitur, lector amantissime, totius propositum normamque laboris, quem non injucundum pervolvendi tibi evadere confidimus. Et quomodo filium non juvaret inventas nuper atavorum suorum, et quidem doctissimorum sanctissimorumque chartas perlegere? Quomodo non exultaret patrum discipulus deperditas diutius magistrorum suorum elucubrationes attentis percurrendo oculis, attentiorque mente meditando? Quot et quanta in illis repertis feliciter thesauris Ecclesiæ alumno non miranda modo, sed et delibanda evolvuntur? Hic S. Augustini doctrina modo Trinitatis mysterium, Incarnationis veritatem, realem Christi in Eucharistia præsentiam asserentis, modo neophytos simplicibus imbuentis lectionibus, et perfectos ad grandia virtutum exhortantis opera, modo sanctorum divina exempla laudibus exaltata omnium imitationi proponentis. Hic, brevis quidem et alieno idiomate deformata, sed nobilis adhuc et admiranda Chrysostomi facundia; hic gravis et concisa S. Leonis papæ locutio; hic dulcis et mellifluus, sed religiosæ disciplinæ semper addictissimus S. Bernardi dicendi modus; hic non contemnendi recentioris quidem, sed non minus scientia quam

dignitate conspicui S. Petri Damiani cardinalis foetus. Hic scientiæ splendor qui mentes illuminet; hic eloquentiæ fontes, qui ingenium foecundent; hic charitatis ardor, qui corda succendat. Legas, precor, et iudices.

XVI. Habes igitur lector amantissime, totius propositum normantem laborem, quem non injucundum perolverunt tibi exardere coarctimus. Et quomodo tibi non invigilantes super altorum errorum, et quidem doctissimorum sanctissimorumque patrum, Quomodo non exultat patrum discipulis deperitis dicitur magisterum suorum glaciataque attentis perennando occurrere? Quot et quanta in his attentiorque mente meditando? Quot et quanta in his reperiis feliciter thesaurus Ecclesie alimno non miranda modo, sed et delibanda evoluntur? Hic S. Augustini doctrina modo Trinitatis mysterium, Incarnationis vestigia, regalem Christi in Ecclesiastica presentiam asserunt, modo neoplatonicos in partibus lectionibus et periticos ad grandis virtutum exhortantis opera, modo sanctorum divinis exemplis exaltata omnium imitationi proponunt. Hic brevis quidem et alio idiomate decorata, sed nobilis alius et admiranda Chrysostomi facundia; hic gravis et concisa S. Leonis papae locutio; hic dulcis et mellifluus, sed religiosus discipulus semper adhaerens S. Bernardi dicitur modus; hic non contentum in rectoribus quidem, sed non minus scientia quam

TABULA

CODICUM MONTIS-CASSINI

IN QUIBUS LEGUNTUR

VARIA SANCTI AUGUSTINI OPERA.

Hanc tabulam, adjuncto etiam fideli quorundam scripturæ exemplari, hic ideo præfigendam duximus, ut, illa perspecta, melius pateret nostrorum horumce sermonum authenticitas, cum inde manifestum fiat, et codices ad venerabilem referri vetustatem, et iisdem contineri simul stampata jam prius opera, et opera nunc stampis supponenda.

Cod. xi, alias cviii, in-fol. membranaceus, folior. 276, characteribus omnino longobardis, sed qui sæculum xii indicant, continet Homilias et Sermones sancti Augustini. Vide Montfauconium in Bibl. bibliothecarum sub eodem numero.

Cod. xii, alias l, in-fol. membranaceus, folior. 343, characteribus longobardis xi sæculi, post medium. Continet Sermones sancti Augustini. Vide Montfauconium sub eodem numero.

Cod. xiv, alias xlv, in-fol. membranaceus, folior. 223, characteribus longobardis xi sæculi continet decem priores libros de Civitate Dei. Sub eodem numero notatur a Montfauconio.

Cod. xv, alias cccxxix, in-fol. membranaceus, folior. 370, characteribus longobardis, qui finem sæculi xi astruunt. Continet libros sancti Augustini contra Faustum. Sub eodem numero notat illum Montfauconius.

Cod. xvi, alias cxciii, in-fol. membranaceus, folior. 559, characteribus longobardis ad finem xi sæculi conscriptis. Continet sancti Augustini Epistolas, et Solutiones quarundam quæstionum.

Cod. xvii, alias cxc, in-fol. membranaceus, folior. 450, characteribus longobardis sæculi fortasse xii. Continet sermones sancti Augustini de Verbis Domini. De illo loquitur sub eodem numero Montfauconius.

Cod. xviii, et Cod. xix, alias rv, continent libros sancti Augustini de Trinitate. Cod. autem xix in-fol. membranaceus, folior. 270, characteribus saxonice scribitur juxta specimen datum a Mabillonio de Re diplomatica libr. v, tabul. rv, p. 551, n. 2, licet paululum scriptura sit diversa.

Cod. xx, alias xcix, in-fol. membranaceus folior. 186, characteribus longobardis sæculi xi, post medium. Continet libros sancti Augustini de Consensu Evangelistarum.

Cod. xxi, alias lvi, in-fol. membranaceus, folior. 460, characteribus longobardis sæculi xi, post medium. Continet primam partem Commentariorum sancti Augustini in Joannem, videlicet tractatus xxxviii.

Cod. xxii, alias li, in-fol. membranaceus, folior. 455, characteribus longobardis, sæc. xi, post medium. Continet alteram partem Commentariorum in Joannem. Memoratur sicut et præcedens a Montfauconio.

Cod. xxiii, alias clxxiii, in-fol. parvo, membranaceus, folior. 120, characteribus longobardis xi sæculi. Continet sancti Augustini in Epistolam Joannis Commentaria.

Cod. xxiv, alias xlvi, membranaceus, folior. 479, characteribus longobardis xi sæculi. Continet sancti Augustini Explanations in Psalterium et in Epistolam Joannis primam.

Cod. xxv, alias cxcv, in-fol. membranaceus, folior. 211, characteribus longobardis xi sæculi, initio. Continet libros xiii Confessionum sancti Augustini.

Cod. xxvi, alias xvii, in-fol. membranaceus, folior. 512, characteribus longobardis sæculi xi. Continet partem primam Expositionis sancti Augustini in Psalterium. Secunda pars continetur in Cod. xxvii.

Cod. xxviii, alias cxciv, in-fol. membranaceus, folior. 588, characteribus longobardis xi sæculi, tempore Theobaldi abbatis cas-

sinensis, cujus jussu in armarium librorum fuit positus anno 1025, ut patet ex fol. 585 ejusdem Codicis. Continet partem librorum de Civitate Dei.

Cod. xxxix, alias lxxviii, in-fol. membranaceus, folior. 590, characteribus latinis iis similibus quos dat Mabillonius libr. v, de Re diplomatica, p. 569, tabul. xiii, n. 4. Continet Expositionem in Epistolas beati Pauli, quæ ex titulo antiquo sancto Augustino tribuitur, ex recentissime autem appposito Bedæ presbytero.

Cod. lvii, alias xxxix, in-fol. maximo, membranaceus, folior. 587, characteribus longobardis xi sæculi. Continet Commentaria in Psalmos ex SS. Augustino et Hieronymo.

Cod. lxxx, alias lxiv, in-fol. membranaceus, folior. 168, characteribus longobardis xi sæculi. Continet Vitam vel Obitum sancti Augustini episcopi.

Cod. xciii, alias cl, in-fol. membranaceus, folior. 522, characteribus latinis xi sæculi, juxta specimen quod exhibet Mabillonius de Re diplomatica, p. 569, tabul. xiii, n. 2. Habet sermonem sancti Augustini, qui incipit: *Prolixa oratio*, etc.

Cod. xcvi, alias lxxxviii, in-fol. membranaceus, folior. 275, characteribus antiquioribus longobardis sæculi x, ante medium, qui accedunt etiam ad francicam, seu merovingianam scripturam. Habet initium tractatus sancti Augustini episcopi in eo: *Dixit Jesus Petro: Sequere me*.

Cod. xcvi, alias clx, in-fol. membranaceus, folior. 557, characteribus longobardis xi sæculi, post medietatem. Habet Sermones sancti Augustini.

Cod. c, alias ccxi, in-fol. membranaceus, folior. 490, characteribus longobardis xi sæculi principiantis. Continet sancti Augustini Sermones.

Cod. ci, alias cxcix, in-fol. membranaceus, folior. 259, characteribus longobardis sæculi xi. Continet Sermonem sancti Augustini.

Cod. cii, alias cxx, in-fol. membranaceus, folior. 597, characteribus longobardis, sæculi xi ante medium. Continet Sermones sancti Augustini.

Cod. ciii, alias clxxxiv, in-fol. membranaceus, folior. 267, sæculi xi ineuntis, vel x ad finem, longobardice exaratus. Continet ejusdem sancti Doctoris Sermones.